

ომი და საბანკო სისტემა

ბიზნესის სხვადასხვა მიმართულებებს შორის ფორს-მაჟორულ სიტუაციებზე საბანკო სისტემა ყველაზე მგრძნობიარეა. მასზე გავლენას ახდენს არა მხოლოდ მაკრო და მიკროეკონომიკური ფაქტორები და პირობები, არამედ, აგრეთვე პოლიტიკური რყევებიც, განსაკუთრებით კი ისეთი ყველაზე ტრაგიკული მოვლენები, როგორიცაა: ლოკალური და გლობალური ომები.

ეს კიდევ ერთხელ მკაფიოდ დაადასტურა რუსეთ-საქართველოს შორის საომარმა მოქმედებებმა, რომელსაც ადგილი ჰქონდა მიმდინარე წლის აგვისტოს თვეში. მართალია, საქართველოს ეკონომიკა საკმაოდ სტაბილურად შეხვდა ამ კონფლიქტს, მაგრამ მან მაინც სერიოზულად შეარყია მთლიანად ეკონომიკა და, მათ შორის, ქვეყნის საბანკო სისტემა. ეს, უპირველეს ყოვლისა, გამოიხატა იმაში, რომ ომის მსვლელობისას მენაბრეების საკმაოდ დიდმა ნაწილმა ბანკებიდან უკან გამოითხოვა საკუთარი ანაბრები, ხოლო იურიდიულმა პირებმა საზღვარგარეთ გადაიყვანეს თავიანთი სახსრები, რამაც სერიოზული საფრთხე შეუქმნა ბანკების ლიკვიდობის მარაგს. ამას დაემატა ბანკების მიერ სესხების გაცემის შეზღუდვა და მთლიანობაში ქვეყნის საბანკო სისტემა სერიოზული კრიზისის წინაშე აღმოჩნდა.

საბანკო სისტემაში შექმნილი რთული სიტუაციის დასაძლევად და ამ მიზნით სწორი დასკვნების გასაკეთებლად აუცილებელია სიმართლეს თვალეზში შევხედოთ და მოვლენას საკუთარი სახელი დავარქვათ. გამომდინარე აქედან, უნდა ითქვას, რომ საქართველოში საფუძველი ჩაეყარა საბანკო კრიზისს. მეცნიერები მას განმარტავენ როგორც ფულად-საკრედიტო სისტემის დაბალანსებულობის

პერიოდულად განმეორებად დარღვევებს, რაც გამოიხატება ანაბრების მასიურ ამოღებაში, კომერციული და საბანკო კრედიტის მკვეთრ შემცირებაში, ფინანსური გაკოტრებების ზრდაში, ნალდი ფულისა და ოქროს დაგროვებაში, პროცენტის ნორმის მნიშვნელოვან ზრდაში. უფრო ზოგადად რომ ვთქვათ, საბანკო კრიზისი არის საბანკო სისტემის უუნარობა განახორციელოს თავისი ძირითადი ფუნქციები დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების აკუმულირებისა და მობილიზაციის, კრედიტების გაცემის, ქვეყნის ეკონომიკაში ანგარიშსწორებებისა და გადახდების განხორციელების კუთხით.

ანგარიშსწორებების საერთაშორისო ბანკის მიერ დადგენილია საბანკო კრიზისის იდენტიფიცირების ოთხი ფაქტორი: 1) თუ ბანკების პრობლემური აქტივები შეადგენენ ქვეყნის მშპ-ს 2%-ზე მეტს; 2) საბანკო სისტემის გადასარჩენად აუცილებელი თანხა აღემატება ქვეყნის მშპ-ს 2%-ს; 3) საბანკო სექტორში ნაციონალიზაციამ მიიღო მასობრივი ხასიათი, საბანკო დეპოზიტები გაყინულია, ხოლო ხელისუფლება აცხადებს „საბანკო არდადეგებებს“; 4) ცენტრალური ბანკი გარანტიას აძლევს ქვეყნის მოსახლეობას ყველა სახის დეპოზიტების გაცემაზე, მაგრამ თავის გარანტიებს ვერ უზრუნველყოფს მატერიალურად.

ლია ელიავა

ფინანსისტი, ექსპერტი

საერთაშორისო სავალუტო ფონდის სპეციალისტები საბანკო კრიზისების კლასიფიცირებისას გამოყოფენ ხუთ პირობას და თვლიან, რომ საბანკო კრიზისი დგება მაშინ, თუ სრულდება ხუთიდან თუნდაც ერთი პირობა მაინც: 1. მთელი საბანკო სისტემის უიმედო სესხების ფარდობა მთლიან აქტივებთან აღემატება 10%-ს; 2. სახელმწიფოს ხარჯები პრობლემური ბანკებისათვის მხარდასაჭერად აღემატება მშპ-ს 2%-ს; 3. განხორციელდა პრობლემური ბანკების ნაციონალიზაცია; 4. ბანკების მიერ განხორციელებულია საგანგებო ზომები, როგორიცაა: ანაბრების გაყინვა, სამუშაოს შეჩერება; 5. სახელმწიფომ თავის თავზე აიღო ან შექმნა გარკვეული ორგანო დაკარგული დეპოზიტების დაბრუნების გარანტიებისათვის.

საქართველოში აგვისტოში მომხდარი სერიოზული საბანკო რყევები არ განვითარებულა ცარიელ ადგილას. მათ წინ უძღოდა მთელი რიგი საფრთხეები და სხვა ნეგატიური მოვლენები როგორც საქართველოს მთელ საფინანსო სისტემაში, ასევე საბანკო სექტორში. საომარი მოქმედებები აღმოჩნდა ამ პროცესების კატალიზატორი. ომი რომ არა, ეკონომიკური კანონების ობიექტურობის პრინციპებიდან გამომდინარე, საბანკო სისტემა მაინც ვერ აუვლიდა გვერდს კრიზისულ რყევებს უახლოეს პერსპექტივაში.

საქართველოში საბანკო საფრთხის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი პირობა იყო კაპიტალის ანგარიშის ლიბერალიზაცია, რომლის გამოც ქვეყანაში შემოვიდა საკმაოდ დიდი მოცულობის ტრანსსასაზღვრო კაპიტალი პირდაპირი და პორტფელური ინვესტიციების სახით. პირდაპირი ინვესტიციები ხელს უწყობენ ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებას საშუალო და გრძელვადიან პერსპექტივაში, მაგრამ თითქმის უკონტროლოდ მოზღვავებულმა პორტფელურმა ინვესტიციებმა, განსაკუთრებით საბანკო სექტორში, რომელთა მოცულობამ 2008 წლის 1 აგვისტოსთვის შეადგინა არა ნაკლებ 1,5 მლრ. დოლარი, დიდი საფრთხის ქვეშ დააყენა ქვეყნის საფინანსო სისტემის მდგრადობა. ისეთ პირობებში, როდესაც ეროვნული ვალუტის კურსი ხელოვნურადაა გამყარებული, სუსტია მაკროეკონომიკური დეტერმინანტები, განსაკუთრებით ეს ეხება სახელმწიფოს საგარეო ნასესხობების უწყვეტ ზრდას, არაადეკვატურია საფინანსო რეგულირება და საბანკო ზედამხედველობა, შემოსული უცხოური სპეკულაციური კაპიტალი ნაწილდება არათანაბრად და შესაბამისად წარმოშობს მრავალ ახალ პრობლემას. საფრთხის შემცველი გარემოებების ჩამოყალიბებისას იგი პირველი გაედინება საბანკო სექტორიდან, რაც კიდევ უფრო მეტად ამწვავებს მაკროეკონომიკური შოკების ზეგავლენას რთულ მდგომარეობაში მყოფ საფინანსო სექტორზე.

საქართველოში დიდი ოდენობით პორტფელური ინვესტიციების შემოღინებას ასევე ხელი შეუწყო საბანკო სექტორისთვის დამახასიათებელმა ზემოქმედებამ შემოსავლიანობამ. ამასთან, საფინანსო აქტივებზე ფასწარმოქმნა დამოკიდებულია არა საბანკო სექტორში არსებული კონკურენციის პირობებზე, არამედ არარეზიდენტების ნებასურვილზე. უცხოურმა კაპიტალმა კარგა ხანია საკმაოდ ღრმად გაიღწა ფესვები საქართველოს საბანკო სისტემაში, ქვეყანაში მოქმედი 21 ბანკიდან 16 უცხოელთა მფლობელობაშია. არარეზიდენტების წილი მთელ საბანკო სისტემაში საკმაოდ

მაღალია. ამასთან, არსებობს მსოფლიო პრაქტიკაში კარგად აპრობირებული უცხოური კაპიტალის საკრედიტო ექსპანსიის შემაკავებელი ბერკეტი - განსაკუთრებული ტიპის სახელმწიფო ბანკები — განვითარების ბანკები. ასეთი ბანკები მომხმარებელს სთავაზობენ ისეთ მომსახურებას, რომელსაც კერძო ბანკები ვერ უზრუნველყოფენ, მაგალითად, ისეთები, როგორიცაა: **გრძელვადიანი დაკრედიტება ან სხვა სახის საინვესტიციო-საბანკო მომსახურება. აქედან გამომდინარე, იმ სახელმწიფოებში, სადაც დანერგულია ასეთი სისტემა, ბანკები საფრთხეების წარმოშობისას ეროვნული კაპიტალით ინარჩუნებენ მნიშვნელოვან მყარ პოზიციებს.**

გარდა ამისა, საბანკო სექტორზე ნეგატიურად მოქმედი ფაქტორია ბოლო პერიოდში ძალიან სწრაფი ტემპებით მზარდი დაკრედიტების, განსაკუთრებით სამომხმარებლო დაკრედიტების ბუმი, რომლის მოცულობამ 2008 წლის 1 აგვისტოსათვის 5.7 მლრ. ლარს მიიღწია და ზრდის წლიურმა ტემპმა 33%-ს გადააჭარბა. **უკანასკნელ წლებში ბანკები ინტენსიურად ზრდიდნენ დაკრედიტების მოცულობას, უგულებელყოფდნენ რისკების შეფასებას და ნაკლებ ყურადღებას აქცევდნენ საკრედიტო პორტფელების ხარისხს, ხოლო მაღალი რისკების კომპენსაციას ახდენდნენ მაღალი ეფექტური საპროცენტო განაკვეთების ხარჯზე.** შედეგად, ეფექტური საპროცენტო განაკვეთი, რომელსაც ბანკები მაღავენ სხვადასხვა საკომისიო გადასახადებში, **ხშირად წლიურ 50%-ს აღწევდა. ხოლო, მაშინ, როდესაც ქვეყნის ეკონომიკა ზრდიდა რეცესიის სტადიაზე გადადის, საკრედიტო რისკები იწყებენ გააქტიურებას. ამ დროისათვის პრობლემური ვალების წილი ბანკების აქტივებში მნიშვნელოვნად გაიზარდა, რის გამოც არაა გამორიცხული საკრედიტო ინსტიტუტების დიდი ნაწილი აღმოჩნდეს დეფოლტის ზღვარზე.**

ჩვეულებრივ, საკრედიტო რისკებზე საუბრობენ ბევრად უფრო მეტს, ვიდრე ლიკვიდურობის რისკზე, არადა, საბანკო სექტორის

სტაბილურობის საფრთხეს წარმოადგენს ნებისმიერი გარე შოკი, რომელსაც შეუძლია გამოიწვიოს ლიკვიდურობის დეფიციტი. ლიკვიდურობა არის და იქნება ბანკების სიცოცხლისუნარიანობის ერთ-ერთი მთავარი პარამეტრი, თანაც საუბარია არა მარტო ლიკვიდურობის მიმდინარე დონეზე, არამედ მისი შენარჩუნების ეფექტური მექანიზმის არსებობაზე. მაშინ, როდესაც საკრედიტო რისკები საბანკო სისტემაში გროვდება თანდათანობით, ლიკვიდურობის პრობლემები შეიძლება წარმოიქმნას უეცრად. თანაც რეპუტაციულ, რეგულატორულ, ახლა უკვე აქტუალურ საომარ და სხვა რთულად ფორმალიზებად რისკებს გააჩნიათ ნეგატიური ტენდენცია ტრანსფორმირდნენ სწორედ ლიკვიდურობის რისკში, როგორც ამას ჰქონდა ადგილი საქართველოში საომარი მოქმედებების დაწყებისას.

ლიკვიდურობის უკმარისობის საგანგაშო სიმპტომები საბანკო სფეროში აღინიშნებოდა საომარი მოქმედებების დაწყებამდეც. ბანკებს არ გააჩნდათ საკმარისი ოდენობით ფული, ისინი იზიდავდნენ სახსრებს მოკლე ვადით, ხოლო განათავსებდნენ უფრო გრძელვადიან აქტივებში, რაც იწვევდა ვადიანობის მიხედვით აქტივებსა და პასივებს შორის მნიშვნელოვან წყვეტას. გარდა ამისა, ბანკების მიერ მოზიდული სახსრების წყაროები ხასიათდებოდა საკმაოდ დაბალი დივერსიფიკაციით და ვერ უზრუნველყოფენ საბანკო სექტორში მიმდინარე ზრდის ტემპების შენარჩუნებას საშუალოვადიან პერსპექტივაში. გარდა ამისა, პასივების სტრუქტურაც არ გამოიყურება სახარბიელოდ. ბანკების საკუთარი კაპიტალის დაბალი დონე ვერ უზრუნველყოფს მის ხარჯზე საკრედიტო ოპერაციების გაფართოებას. **ბანკების რესურსული ბაზა (მოზიდული სახსრები) საკმაოდ არასტაბილურია. საქართველოში არ არსებობს კანონი გამოუთხოვადი ანაბრების შესახებ, ასევე, არ არსებობს მოსახლეობის ანაბრების სახელმწიფო დაზღვევის სისტემა, რის გამოც საომარი მდგომარეობის დროს მოსახლეობის გარკვეული ნაწილის პანიკამ საბანკო ანაბრები თითქმის გაა-**

ნახევრა. ამგვარად, შეზღუდვები ლიკვიდურობაში არსებობდა თვით საბანკო სისტემის შიგნით და ომი მხოლოდ მისი კატალიზატორი აღმოჩნდა.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საბანკო სისტემაში ლიკვიდურობის შენარჩუნების მექანიზმი საკმაოდ ცუდად მუშაობს. საბანკო სექტორის მარეგულირებელ ორგანოებს დაწესებული აქვს ლიკვიდურობის მხოლოდ ერთი სავალდებულო ნორმატივი — მიმდინარე ლიკვიდურობის კოეფიციენტი, რომელიც არ უნდა იყოს 30%-ზე ნაკლები. თეორიულად მან უნდა უზრუნველყოს ლიკვიდობის მარაგი ბანკის საშუალოვადიანი საჭიროებისათვის. საქართველოში თითქმის ყველა ბანკი მეტ-ნაკლებად ასრულებდა ამ ნორმატივს, ხოლო ზოგიერთ მცირე ბანკში, რომელსაც არ გააჩნია მოზიდული სახსრები და ოპერირებს მხოლოდ საკუთარი სახსრებით, ამ ნორმატივის მაჩვენებელი სავალდებულო მინიმუმზე გაცილებით უფრო მაღალია. თუ რამდენად მისაღებია ასეთი მიდგომა, ეს ცალკე დისკუსიის საგანია, ხოლო თუ გავითვალისწინებთ, რომ ამ სახის ბანკებს არ გააჩნიათ ფიზიკური პირების ანაბრები, საკითხი გადადის ლიკვიდურობის მართვის სიბრტყიდან ზედამხედველობისა და რეგულირების სფეროში.

მეანაბრებში შექმნილი აუციტაჟის ფონზე ბუნებრივად წინა პლანზე იწევს საკითხი, თუ რამდენადაა გამართლებული საზედამხედველო ორგანოების მიერ მხოლოდ მიმდინარე ლიკვიდურობის კოეფიციენტის მონიტორინგი და მსოფლიო საბანკო პრაქტიკაში მიღებული ათეულობით სხვა ნორმატივების და კოეფიციენტების უგულებელყოფა. საბანკო სისტემის დაბალი ლიკვიდურობის მიზეზი, გარდა სუსტი ზედამხედველობისა, არის მეტ წილ ბანკებში ლიკვიდურობის მართვის პოლიტიკის არქონა ან მისი არაჯეროვნად განხორციელება. საკრედიტო ბუმმა თავისი დალი დაასო ბანკების ქცევას (თავისუფალი ფულის კრედიტებში ჩაბრუნება და ლიკვიდურობის პრობლემის უგულებელყოფა). შედეგად

მივიღეთ საკმაოდ შერყეული და ეროვნული ბანკის ვალებში ჩაფლული საბანკო სისტემა.

საქართველოს საბანკო სისტემისა და მისი რეგულირების სისტემების ანალიზი და შეფასება შეიძლება უფრო სიღრმისეულადაც, თუმცა ამით უკვე ჩამოყალიბებულ საბანკო კრიზისს ვერ შევამსუბუქებთ. იგი ომის დაწყებისთანავე განვითარდა ელვის სისწრაფით. **საომარი მოქმედებების დაწყებიდან საქართველოს ბანკებმა შეწყვიტეს კრედიტების და პლასტიკური ბარათების გაცემა.** ეს იყო მოსახლეობისათვის არაორაზროვანი სიგნალი იმისა, რომ მათი ანაბრები საფრთხის ქვეშაა, და შედეგად, დაიწყო მეანაბრეთა მასიური შეტევა ბანკებზე საკუთარი სახსრების ამოღების მიზნით და მათი გადაყვანით აშშ დოლარსა და ევროში. მეანაბრეთა პანიკის აღკვეთის მიზნით ქვეყანაში 12 აგვისტოს გამოცხადდა ერთდღიანი საბან-

კო არდადეგები და ერთკვირიანი შეზღუდვები სასესხო ოპერაციებსა და ინტერნეტ-ბანკინგზე.

საერთაშორისო სარეიტინგო სააგენტომ Fitch Ratings-მა საქართველოში წარმოებულ საომარ მოქმედებებზე მყისიერი რეაგირება მოახდინა და 8 აგვისტოს შეამცირა საქართველოსთვის ქვეყნის ემიტენტის დეფოლტის გრძელვადიანი რეიტინგები ეროვნულ და უცხოურ ვალუტაში „BB-“, დონიდან „B+“ დონემდე, პროგნოზი — „ნეგატიური“, ხოლო 11 აგვისტოს შეამცირა საქართველოს ოთხი ბანკის რეიტინგები „BB-“დან „B+“-მდე, პროგნოზი — „ნეგატიური“. ამის მიზეზად დასახელდა საქართველოში სატრანსფერტო რისკის და კონვერტაციის რისკის გაძლიერება, რაც ართულებს ამ ბანკებისთვის მხარდაჭერის აღმოჩენას მათი მაჟორიტარი აქციონერების მხრიდან და ხელისუფლების მიერ საჭიროების შემთხვევაში ამ ბანკებისთვის

მხარდაჭერის შესაძლებლობის შემცირებას. იმავდროულად მეორე უმსხვილესმა სარეიტინგო სააგენტომ Standard & Poor's შეამცირა საქართველოს მთავრობის გრძელვადიანი სუვერენული საკრედიტო რეიტინგები „B+“-დან „B“-მდე და მოკლევადიან რეიტინგთან ერთად მოათავსა Credit Watch სიაში პროგნოზით „ნეგატიური“. ქართული არასუვერენული მსესხებლებისათვის ვალუტის გადაყვანისა და კონვერტაციის რისკის შეფასება შემცირებულია „BB“-დან „BB“-მდე.

მეანაბრეთა პანიკის შედეგად ბანკებში არსებული მოსახლეობის ანაბრები თითქმის განახევრდა, ასევე, მიმდინარე ანგარიშების მფლობელმა ბანკის მსხვილმა კლიენტებმა ინტენსიურად დაიწყეს ფულის გაყვანა საზღვარგარეთ, ბანკებს მნიშვნელოვნად შეუმცირდათ ან მთლიანად გამოეღიათ ლიკვიდობა. ამის ფონზე საქართველოს რეიტინგების შემცირება იყო სიგნალი უცხოელი ინვესტორებისათვის, რომ მათ ფულს საფრთხე ემუქრება და მათაც არ დააყოვნეს და დაიწყეს ადვილად გადინებადი პორტფელური ინვესტიციების გაყვანა საქართველოს საბანკო სისტემიდან, რამაც, თავის მხრივ, კიდევ უფრო გაამწვავა ვითარება. ახლა ბანკები არა მარტო ლიკვიდობის დეფიციტს განიცდიან, არამედ გადახდისუნა-

რობის სერიოზული საფრთხე წარმოექმნათ.

მძიმე სიტუაციაში მყოფი ბანკებისთვის ეროვნულმა ბანკმა დაიწყო სამაშველო ოპერაციების ჩატარება ლიკვიდობის მიწოდებისა და ბანკების სავალდებულო რეზერვების გახსნით. საბანკო კრიზისის დაწყებიდან ეროვნულ ბანკს სამი კვირა დასჭირდა იმისათვის, რომ მიეღო გადაწყვეტილება ისეთი აუცილებელი, მაგრამ მანამდე პრაქტიკულად მიძინებული ინსტრუმენტის ასამოქმედებლად, როგორიცაა: **კომერციული ბანკების რეფინანსირების (დაკრედიტების) ოპერაციები**. ეროვნული ბანკი მხოლოდ 20 აგვისტოს „ამსუბუქებს“ მონეტარულ პოლიტიკას 7-დღიან სადეპოზიტო სერტიფიკატებზე 12 პროცენტის განაკვეთის შემცირებით 1 პროცენტული პუნქტით, ხოლო 27 აგვისტოს უკვე ხვდება, რომ ამ ინსტრუმენტზე, რომელიც მიმოქცევაში არსებული ლიკვიდობის მოცულობის შესამცირებლად გამოიყენება, აღარ იქნება მოთხოვნა ბანკების მხრიდან და შეაჩერა მისი მოქმედება. თუმცა, ძალაში დატოვა 91-დღიანი სადეპოზიტო სერტიფიკატებით ვაჭრობის შესაძლებლობა იმ იმედით, რომ ამ ინსტრუმენტს მაინც გამოუჩნდება ლიკვიდურობის პრობლემის არმქონე მყიდველი. სამაგიეროდ, აამოქმედა 7-დღი-

ანი რეფინანსირების ინსტრუმენტი. უცნობია, თუ როგორი აუქციონები ჩატარდება ამ ინსტრუმენტზე, ერთი კი ცხადია, რომ კომერციულმა ბანკებმა მის მისაღებად გირაოში უნდა ჩადონ სახელმწიფო და ეროვნული ბანკის ფასიანი ქაღალდები, რომელთა მოცულობა საბანკო სექტორში 1 აგვისტოსათვის 230 მლნ. ლარი იყო. ამასთან, ეროვნულმა ბანკმა რეფინანსირების 12 პროცენტის განაკვეთი ორჯერ შეამცირა 10%-დე კომერციული ბანკებისათვის მისი სიძვირის გამო და სავალდებულო რეზერვების ნორმა დანია 5%-მდე.

აგვისტოს ბოლოსათვის ეროვნული ბანკის საერთაშორისო სავალუტო რეზერვები შემცირდა 350 მლნ. დოლარით, ანუ 39%-ით. ბანკების სავალდებულო რეზერვები შემცირდა 85 მლნ. დოლარით, ანუ 30%-ით. ხოლო საკორესპონდენტო ანგარიშებზე სებ-ში კომერციული ბანკების სახსრების ნაშთი - 107 მლნ ლარით, რაც თვის დასაწყისის მონაცემების ნახევარზე მეტია. ასევე სებ-მა კომერციული ბანკებისათვის მოიმარაგა 240 მლნ. დოლარი და ევრო ნაღდი ფულის სახით. აგვისტოს დასაწყისისათვის კომერციული ბანკების განკარგულებაში იყო 378 მლნ. ლარის ექვივალენტი ნაღდი ფული, რომელიც თითქმის მთლიანად გაიხარჯა. მიახლოებითი გაანგარიშებით საბანკო სექტორის გადასარჩენად საჭიროა არა ნაკლებ 1 მილიარდი დოლარის ოდენობის ინექცია.

კომერციული ბანკების დღევანდელი ფინანსურ მდგომარეობაზე გამჭვირვალე და უტყუარი ინფორმაციის არარსებობის პირობებში რთულია გაკეთდეს დასკვნა იმის შესახებ, თუ სად იქნა მიმართული ეროვნული ბანკის სახსრები, მაგრამ შეიძლება მაღალი ალბათობით ვივარაუდოთ, რომ უცხოურმა პორტფელურმა ინვესტიციებმა დაიწყეს გადინება. ყოველივე ამას ემატება მსესხებლების ხარისხის გაუარესება, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს ბანკების მხრიდან რისკებზე სათანადო კონტროლის დაკარგვა და თუ სამომხმარებლო კრედიტებზე არგადხდების ზრდა გაგრძელდა,

ეს იქნება კრიზისული სიტუაციის კიდევ ერთი დამამძიმებელი ფაქტორი.

იმავდროულად ეროვნულ ბანკს უწევს ხელოვნურად გამყარებული ლარის კურსის შენარჩუნება, რაც მნიშვნელოვანი მუხრუჭია ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებისთვის. ეროვნული ინტერესებიდან გამომდინარე ლარის კურსი უნდა იყოს მიახლოებული მის რეალურ მსყიდველობით უნართან და იმავდროულად ნაპოვნი უნდა იქნას კომპრომისი ექსპორტიორებისა და იმპორტიორების ინტერესებს შორის. ლარის კურსი მიბმული უნდა იყოს სხვა მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებთან, მათ შორის და პირველ რიგში, ინფლაციის ტემპებთან და შიდა ბაზრის ფასების მსოფლიო ფასებთან მიახლოების პროცესებთან. ინფლაციასთან დაკავშირებით საინტერესოა სტატისტიკის დეპარტამენტის მიერ გაზომილი ინფლაციის ინდექსი, რომელიც აგვისტოში ივლისის თვესთან შედარებით გაიზარდა 3 პროცენტული პუნქტით და წლიური 12.8% შეადგინა. ამ მაჩვენებლის მიზეზად დასახელდა კომბოსტოსა და მწვანე ხაჭაპურის მათი დროებითი დეფიციტის შედეგად, რაც სათანადო დამაჯერებლობას ნამდვილად მოკლებულია.

შექმნილ ვითარებაში ცოტა თუ მოიძებნება ბიზნესმენი, რომელიც გარისკავს ჩადოს ინვესტიციები საქართველოს ეკონომიკაში. ქვეყანაში ომის შედეგად შექმნილი მძიმე ეკონომიკური ვითარებიდან გამომდინარე მოსალოდნელია სახელმწიფო ბიუჯეტში შემოსავლების შემცირება, რაც კიდევ უფრო გაზრდის რისკებს და გამოიწვევს უცხოელი ინვესტორების ნდობის შემცირებას და, შესაბამისად, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციებისა და სხვა სახის კაპიტალის შემოდინების კლებას. ყოველივე ეს კი, თავის მხრივ, პრობლემებს შექმნის საქართველოს მიმდინარე ოპერაციების უარყოფითი საღდოს დაფინანსებაში. 2008 წლის პირველ კვარტალში მიმდინარე ოპერაციების ანგარიშის დეფიციტმა მშპ-ს 17% შეადგინა, რაც ქვეყნისათვის მაღალი რისკის შემცველია. მისი კომპენსირება

ხდება პირდაპირი უცხოური ინვესტიციებით (მშპ-ს 9,2% 2008 წლის პირველი კვარტალი). ამასთან, ომის ერთ-ერთი ნეგატიური შედეგი იქნება ქვეყნის საინვესტიციო კლიმატის გაუარესება და, შესაბამისად, ინვესტორების გარკვეული დროის მანძილზე დაფრთხობა. ფულს უყვარს, უპირველეს ყოვლისა, სტაბილურობა და პროგნოზირებადობა. ხოლო ისეთ პირობებში, როდესაც ინვესტირების ობიექტი ნებისმიერ მომენტში შეიძლება განადგურდეს სარაკეტო დარტყმით ან დაბომბვით, ამ რისკზე წამსვლელი და ფულის დამბანდებელი ინვესტორი არც მოიძებნება. საომარი მოქმედებები ან სხვა სახის ფორს-მაჟორული სიტუაციები ინვესტორებს აძლევს სიგნალს გამოიყვანონ ფული კონფლიქტის ქვეყნებიდან. უახლოეს პერსპექტივაში მსოფლიო საინვესტიციო საზოგადოება მაღალი სიფრთხილით მოეკიდება საქართველოს ბაზარს. ამასთან ერთად საბანკო სისტემისადმი ნდობის შემცირების პირობებში ყველაზე ცხადი და ხილვადი შედეგები საქართველოს ეკონომიკისთვის ინფლაციის ზრდაა, მისი ნეგატიური ზეწოლა ქვეყნის საბანკო სისტემაზე, ეროვნულ ვალუტასა და საერთაშორისო რეზერვებზე. ასეთმა დატვირთვამ, შესაძლოა, გამოიწვიოს არაუზრუნველყოფილი ბანკნოტების ბეჭდვის აუცილებლობა. ამასთან, საგარეო დაფინანსებაში წყვეტის გადასაფარად და ზოგადად შერყეული ეკონომიკის აღსადგენად საქართველოს დასჭირდება საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციების მნიშვნელოვანი ფინანსური და რეპუტაციული მხარდაჭერა. ამისათვის გამოყენებულ იქნება დახმარება აშშ-სა და სსფ-ის მხრიდან, ასევე დონორი ქვეყნებიდან, რომელთა რიცხვი ომის შემდგომ პერიოდში საკმაოდ გაიზარდა.

ომის შემდგომ პერიოდში ეკონომიკის ქცევის ბუნება ცნობილია ისტორიის სახელმძღვანელოებიდან — **კაპიტალის დიდი გადინება, პიპერინფლაცია, მკაცრი მონეტარული ზომები, შოკური თერაპია, ანაბრების გაყინვა და, როგორც შედეგი, ეკონომიკის სრული დეფოლტი და კოლაფსი.** საომარმა

მდგომარეობამ საქართველოს საბანკო სისტემას მიაყენა უძლიერესი დარტყმა, ამიტომ სავსებით გამართლებულია მკაცრი ანტიკრიზისული ზომების გატარება, თუ ამის გამბედაობა და უნარი აღმოაჩნდა მონეტარულ ხელისუფლებას. ჯერ-ჯერობით კრიზისულ სიტუაციაში ეროვნული ბანკი შემოიფარგლა მხოლოდ კოსმეტიკური ზომებით საბანკო არდადეგების, რეფინანსირების განაკვეთისა და სავალდებულო რეზერვების ნორმის დაწვევის სახით.

რაც შეეხება რეფინანსირების განაკვეთს, მან საქართველოში ოდიოზური სახე მიიღო. დღემდე იგი მონეტარულ ინსტრუმენტთა რიგში დეკორაციის ფუნქციას ასრულებდა. იმ დროს, როდესაც მთელი მსოფლიო ყურადღებით ადევნებს თვალს, თუ როგორ შეიცვლება აშშ-ს ფედერალური სარეზერვო სისტემის რეფინანსირების განაკვეთი, იმიტომ, რომ ამას თან სდევს სერიოზული ცვლილებები საფინანსო ბაზრებზე, საქართველოში სიტუაცია პირიქითაა. რეფინანსირების განაკვეთი იცვლება ყველა სხვა დანარჩენი ინდიკატორის ცვლილების კვალდაკვალ. ამიტომ, საქართველოს პირობებში ასეთი მიდგომით იგი ვერც დღემდე ასრულებდა და ვერც მომავალში შეასრულებს საფინანსო ორიენტირის ფუნქციას.

ეროვნული მდგრადი საბანკო სისტემის შენარჩუნება შეუძლებელია სახელმწიფოს მხრიდან პროტექციონისტული პოლიტიკის განხორციელების გარეშე. საქართველოს საბანკო სექტორი უკვე ჩამოყალიბებულია როგორც არადამოუკიდებელი სისტემა, რომელიც დაკავებულია სტრატეგიული პარტნიორის ძეხვით საზღვარგარეთ. თანამედროვე ეტაპზე პროტექციონისტული პოლიტიკის შემუშავება არ წარმოადგენს მონეტარული ხელისუფლების პრიორიტეტულ მიმართულებას. ბანკებს საკუთარი კაპიტალიზაციის გაზრდა უწევთ ან პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების. მოგების დაგროვების, ან IPO გამოშვების გზით. თუმცა ეს უკანასკნელი ვერ იქნება ეფექტური, ვინაიდან დივიდენდების

გაცემის კულტურა ჯერ კიდევ არ არის დამკვიდრებული საქართველოს საბანკო სისტემაში. ჩემის აზრით, ასეთ პირობებში სასურველი იქნებოდა მოგების ის ნაწილი, რომელიც მიემართება ბანკების კაპიტალიზაციაზე, გათავისუფლდეს დაბეგვრისაგან. ასეთი და სხვა მრავალი სახის პროტექციონისტული ზომები ინტენსიურად გამოიყენება უცხოეთის ქვეყნებში, რისი დანერგვა ჩვენს პირობებში ხელს შეუწყობდა ეროვნული საბანკო სექტორის გაჯანსაღებას.

დღეისათვის საქართველოს საბანკო სექტორში მიმდინარე მოვლენების ანალიზი და განზოგადება საშუალებას იძლევა გავეთქვას რიგი დასკვნები. საფინანსო ბაზრებზე საჭიროა რისკების, და მათ შორის, პოლიტიკური რისკების სისტემური შეფასება. გამომდინარე საქართველოში შექმნილი კრიზისიდან შეიძლება ითქვას, რომ ნებისმიერი საფინანსო მაჩვენებლის მდგრადობა და ზრდა გრძელვადიან პერიოდში საკმაოდ მაღალი რისკის შემცველია. მეანაბრის მოტივაცია, ფასები, შემოსავლები და დასაქმება შეიძლება შემცირდეს და ეს რისკი უნდა იქნას დაპროგნოზებული და გათვალისწინებული. საჭიროა ასევე პორტფელური ინვესტიციების შემოდინების რისკის შეფასება.

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი გავითილი იმაში მდგომარეობს, რომ ფინანსურმა მარეგულირებელმა ვერ დაინახეს კრიზისის გამოშვები წინაპირობები, შედეგად არ მოახდინეს მათზე დროული რეაგირება და ვერ უზრუნველყვეს საფინანსო სისტემის სტაბილურობა. გამომდინარე აქედან, ძალზედ მნიშვნელოვანია ისეთი სპეციალიზირებული ინსტიტუტების დროული შექმნა, რომლებიც მონიტორინგს იქნებიან დაეხმარონ ხელისუფლებას კრიზისების დროულად გამოვლენაში, მათ დაძლევისა და საბანკო სექტორის სტაბილურობის ამაღლებაში. ასეთებად შეიძლება მიჩნეულ იქნას როგორც სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტები, ასევე რესტრუქტურისაციის სააგენტოები, პრობლემური აქტივების მართვის კომპანიები ან დეპოზიტების დაზღვევის სისტემები, რომლებიც შექმნილია განვითარებულ ქვეყნებში, აგრეთვე თითქმის ყველა პოსტსაბჭოთა ქვეყანაში, გარდა საქართველოსი.

გადუდებელ ამოცანად გვესახება საქართველოს საბანკო სისტემის შემდეგი პრობლემების გადანყვება: საბანკო სისტემის ინსტიტუციონალურ-სამართლებრივი რეჟიმის გამყარება, რაც ამაღლებს მის ეფექტურობას,

ტრანსპარენტულობასა და კონკურენტუნარიანობას; ადეკვატური ღონისძიებების შემუშავება საბანკო სისტემაში ლიკვიდურობის კრიზისის დასაძლევად ბანკების ეკონომიკური საქმიანობისა და სანარმოების დაკრედიტებაში მონაწილეობის გააქტიურების მიზნით; საბანკო ზედამხედველობის ეფექტიანობის გაზრდის მიზნით მის მიმართ მოთხოვნების გაზრდა; საბანკო სისტემის რეკაპიტალიზაციის სპეციალური პროგრამის შემუშავება, რომელიც უნდა შეიცავდეს კომერციული ბანკების სახელმწიფო მხარდაჭერის ძირითად პრინციპებს უახლოესი წლებისათვის; საბანკო სისტემის რესტრუქტურისაციის საბიუჯეტო სახსრებით მხარდაჭერა.

ომის ნეგატიური გამოცდილი საქართველოს ეკონომიკას და, მათ შორის, საბანკო სისტემას საკმაოდ დიდხანს გაჰყვება. საბანკო კრიზისის დაძლევის სხვა ქვეყნების გამოცდილებაზე დაყრდნობით საჭიროა მაქსიმალურად ეფექტურად გამოყენებულ იქნას მონეტარული და არამონეტარული ბერკეტები საბანკო სექტორის გასაძლიერებლად, წინააღმდეგ შემთხვევაში დიდია ალბათობა იმისა, რომ უახლოეს მომავალში კიდევ უფრო გაღრმავდეს კრიზისი, რომელიც საბოლოოდ მოშლის ქვეყნის საბანკო სისტემას.

РЕЗЮМЕ

ВОЙНА И БАНКОВСКАЯ СИСТЕМА

Лия Элиава

Финансист, эксперт

Военные действия в августе этого года резко пошатнули устойчивость банковской системы Грузии. Набег вкладчиков на банки вызвал не только кризис ликвидности банков, но и ответные меры властей, которые состояли в объявлении однодневных банковских каникул и недельном запрете на выдачу кредитов и функционирование интернет-банкинга. Война стала катализатором накапливаемых в предшествующие периоды таких негативных процессов, как интенсивный приток в банковский сектор спекулятивного капитала, кредитный бум, увеличение кредитного риска и

риска ликвидности, слабость банковского надзора и т.д. Национальному банку Грузии пришлось в срочном порядке начать процедуры обеспечения банковского сектора как наличной, так и безналичной ликвидностью. Решение этой задачи представляется наиболее простым по сравнению с теми задачами, которые встанут перед банковской системой в ближайшем будущем. Властям Грузии предстоит противодействовать мощнейшему оттоку капитала из страны, сохранению платежеспособности банковской системы и восстановление ее основных функций в полном объеме.